

Торайғыров университетінің
ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайғыров университета

**ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТІНІҢ
ХАБАРШЫСЫ**

Экономикалық сериясы

1997 жылдан бастап шығады

**ВЕСТНИК
ТОРАЙҒЫРОВ
УНИВЕРСИТЕТА**

Экономическая серия

Издается с 1997 года

ISSN 2710-3552

№ 1 (2022)

Павлодар

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ
Торайгыров университета

Экономическая серия
выходит 4 раза в год

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на переучет периодического печатного издания,
информационного агентства и сетевого издания
№ KZ93VPY00029686

выдано
Министерством информации и коммуникаций
Республики Казахстан

Тематическая направленность
публикация материалов в области экономики, управления,
финансов, бухгалтерского учета и аудита

Подписной индекс – 76133

<https://doi.org/10.48081/JGTP4380>

Бас редакторы – главный редактор

Нургалиева А. А.

к.э.н., ассоц. профессор

Заместитель главного редактора
Ответственный секретарь

Гребнев Л. С., *д.э.н., профессор*
Шеримова Н. М., магистр

Редакция алқасы – Редакционная коллегия

Шмарловская Г. А.,	<i>д.э.н., профессор (Беларусь);</i>
Кунязов Е. К.,	<i>доктор PhD, доцент;</i>
Алмаз Толымбек,	<i>доктор PhD, профессор (США);</i>
Мукина Г. С.,	<i>доктор PhD, доцент;</i>
Алтайбаева Ж. К.,	<i>к.э.н., доцент;</i>
Мусина А. Ж.,	<i>к.э.н., доцент;</i>
Титков А. А.,	<i>к.э.н., доцент;</i>
Омарова А. Р.	<i>(технический редактор).</i>

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели
Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов
При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник Торайгыров университета» обязательна

<https://doi.org/10.48081/THLE3298>***Р. Ә. Есберген¹, Ф. Н. Асрепов²**^{1,2}Қазақ-орыс халықаралық университеті,
Қазақстан Республикасы, Ақтөбе қ.

АУЫЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫН ДАМУДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

Зерттеу тақырыбының өзектілігі қазіргі уақытта агроөнеркәсіптік кешен тақырыбы өте өзекті екендігімен анықталады, өйткені ауыл шаруашылығы кез-келген қоғамның өмірінде маңызды орын алады, өйткені азық-түліктің басым бөлігі тікелей осында шығарылады, олардың болуы адам өмірінің алғашқы шарты болып саналады, басқаша айтқанда агроөнеркәсіптік кешенді (АӨК) қалыптастырудың негізгі мақсаттары қаржылық өзгерістің қазіргі кезеңінде елдер орнықты және тиімді өндірісті қамтамасыз ету, дамыған нарықтарды қалыптастыру болып табылады, Қазақстан халқын азық-түлікпен сенімді қамтамасыз ету, ауыл шаруашылығы кәсіпорындарының табыс деңгейін арттыру, табиғи ресурстарды, әсіресе жерді сақтау мен молықтыруды қамтамасыз ету.

Қазақстан Кеңес заманында дәстүрлі түрде агроөнеркәсіптік ел болған. Елдегі тың жерлерді игеру оны Бүкілодақтық еңбек бөлінісіндегі ең ірі астық және ет өндірушілердің біріне айналдырды. Тәуелсіздік жылдарында еліміз агроөнеркәсіптік кешеннің барлық салаларын реформалаудың күрделі жолынан өтті. АӨК салаларының орнықты дамуын қамтамасыз ету, отандық өнімнің ұлттық бәсекелестік артықшылықтарын дамыту мақсатында тұрақты негізде ауыл шаруашылығын дамытудың шетелдік тәжірибесі зерделенеді, оның оң бағыттары Қазақстан Республикасында бейімделуі мүмкін.

Кілтті сөздер: экономиканы мемлекеттік реттеу, реттеу құралдары, ауыл шаруашылығы, шетелдік тәжірибе, тиімділік.

Кіріспе

Ауыл шаруашылығы – экономикалық қызметтің маңызды саласы, оның жай-күйіне елдің экономикалық қауіпсіздігі тікелей байланысты. Бұдан басқа, ауыл шаруашылығы шикізатын жеткізуші ретінде аграрлық сектордың

табысты дамуы тамақ өнеркәсібіндегі өндірістің өсуін қамтамасыз етеді. Аграрлық сала өндірістік процестердің табиғи сипатына байланысты сыртқы факторлардың әсеріне көбірек ұшырайды: өндірістің табиғи жағдайлары және қаржылық орта.

Ауыл шаруашылығын мемлекеттік қолдау мемлекеттік реттеудің ажырамас бөлігі болып табылады және ауыл шаруашылығын жеңілдікті және өтеусіз қаржыландырудың түрлі тетіктері мен құралдарының жиынтығын білдіреді.

Қазіргі уақытта ең алдыңғы қатарлы өнеркәсіптік елдер де отандық ауыл шаруашылығын дамытуға үлкен қаражат салуда. Қазақстанның ауыл шаруашылығы экономиканың дотациялық саласы болып табылады [1].

Материалдар мен тәсілдер

Мақаланы жазу кезінде жалпы ғылыми әдістер мен зерттеу әдістері қолданылды: талдау, синтез, дедукция, индукция, салыстыру, аналогия, жүйелік тәсіл. Статистикалық мәліметтерді талдау және алынған нәтижелерді жүйелеу үшін графикалық және кестелік топтастыру әдісі қолданылды.

Нәтижелер және талқылау

Мұндай қолдау өндірістің өсуін және халықты әлеуметтік қорғауды ынталандыратын, халықтың және аграрлық өндіріс қызметкерлерінің өмір сүру сапасын арттыруға ықпал ететін болады. Өз кезегінде, мемлекет ауылшаруашылық ұйымдарына нарықтық бәсекелестіктің қалыпты жұмыс істеуі үшін барлық жағдайларды қамтамасыз етуі, оларға экономикада болып жатқан өзгерістерге бейімделуге көмек көрсетуі, ұйымдардың заңды құқықтарын қорғауы, ауылшаруашылық тауар өндірушілерінің өндірістік қызметін жандандыру үшін қолайлы жағдайлар жасауы керек.

Ауыл шаруашылығы дамыған елдердің тәжірибесін талдау АӨК саласындағы мемлекеттік саясат Ауыл шаруашылығын дамыту үшін түйінді фактор болып табылатынын куәландырады. Әрбір мемлекет табиғи-климаттық, ұлттық және тарихи жағдайларға байланысты ауыл шаруашылығын ұйымдастыру мен жүргізудің маңызды ерекшеліктерімен сипатталады [2, 3]

Шетелде агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік реттеуді қарастырамыз. Шет елдерде саланы мемлекеттік реттеу тетігі пайдаланылатын құралдардың алуан түрлілігімен ерекшеленеді.

Ауыл шаруашылығы саласындағы көптеген мамандар шет елдердің, әсіресе экономикасы дамыған елдердің ауыл шаруашылығын мемлекеттік қолдау тәжірибесі біздің еліміз үшін қызықты әрі пайдалы екеніне сенімді. Мамандар шетелдегі төмендегі қолдау шараларына аса назар аударады [4, 5],

– ауыл шаруашылығы өнімдерінің көптеген түрлеріне баға деңгейін ұстап тұру;

- 1 га жер алаңына дотация бөлу, шартты мал басы;
- бюджет қаражатынан қолданыстағы пайыздық ставканы ішінара өтеу жолымен шаруаларға жеңілдікпен кредит беру;
- ауыл шаруашылығы ұйымдарына жеңілдікті салық салуды белгілеу;
- ауыл шаруашылығы саласындағы ғылыми зерттеулерді қаржыландыру;
- ауылдық инфрақұрылымды дамыту;
- ауыл шаруашылығы саласындағы нормативтік құқықтық актілерді әзірлеу және қабылдау [1].

Еуропалық одақ, Жапония және т.б. сияқты дамыған елдерде мемлекет ауыл шаруашылығына үнемі қолдау көрсетіп отырғаны маңызды тәжірибе екенін көрсетеді.

Барлық шетелдік мемлекеттерде агроөнеркәсіптік кешен экономиканың маңызды сегменті ретінде оның қалыпты дамуы үшін ұзақ мерзімді болжамдар мен бағдарламаларды қажет етеді деген пікір бар. Тек ұзақ мерзімді болжамдау ғана АӨК-нің негізгі салаларын ақылға қонымды инвестициялауға мүмкіндік береді. Әлемде бар болжамдарды шартты түрде екі үлкен топқа бөлуге болады: ауыл шаруашылығы өнімін өндіру көлемінің болжамдары және оны тұтыну болжамдары [2].

Шет елдерде ауыл шаруашылығын мемлекеттік реттеу және қолдау мынадай негізгі бағыттар бойынша жүзеге асырылады: тікелей мемлекеттік төлемдер; бағалық реттеу; ауыл шаруашылығы өндірушілерінің шығындарын өтеу; нарықтың дамуына жәрдемдесу; өндірістік инфрақұрылымның дамуына жәрдемдесу; аграрлық секторда экологиялық бағдарламаларды іске асыру, т.б.

Экономикалық дамыған елдерде (АҚШ, Франция, Италия, Жапония, Германия, Ұлыбритания, Норвегия, Дания және т.б.) агрокешенді басқару белгілі бір мақсаттарға қол жеткізуге, яғни бастапқыда ауыл шаруашылығы кәсіпорындарын құру кезінде, ал кейіннен – басқарушылық шешімдерді әзірлеу, қабылдау және жүзеге асыру кезінде болжанатын көрсеткіштерді алуға бағытталған. Жалпы теориялық тұрғыдан алғанда, микро деңгейде аграрлық кәсіпорынды (фирма, кооператив, корпорация және т.б.) құру және қызмет ету мақсаты пайда табу болып табылады. Макро деңгейде шетелде ауылшаруашылық жүйесін басқару үш негізгі мақсатқа (ауыл шаруашылығын дамыту үшін тұрақты экономикалық және әлеуметтік жағдайларды қамтамасыз ету, халықты әлеуметтік қолайлы бағамен сапалы азық-түлікпен қамтамасыз ету, қоршаған ортаға теріс әсерді азайту) қол жеткізуге бағытталған, ал дамыған елдердегі ауылшаруашылық өндірісінің кірістілігі қамтамасыз етіледі [6, 7, 8]:

1) өндірушілерге өндіріс шығындарын өтеуге ғана емес, сонымен қатар пайда алуға мүмкіндік беретін ауылшаруашылық өнімдеріне бағаның осындай деңгейін ішкі нарықта ұстап тұру;

2) бюджет қаражаты есебінен тікелей мемлекеттік субсидиялар арқылы ауыл шаруашылығы өнімін өндірудің өзіндік құнын жасанды түрде төмендету [3].

Ауылшаруашылық өндірісінің табыстылығын қамтамасыз етудің бұл әдістері көбінесе экономикалық дамыған елдердің ауылшаруашылық жүйесін мемлекеттік реттеу жүзеге асырылатын негізгі бағыттарды анықтайды.

Агроөнеркәсіптік кешенді мемлекеттік қолдау саласындағы халықаралық тәжірибе мемлекеттің ауыл шаруашылығы өндірісіне қатысуы және саланы дамыту бағдарламасының болуы мемлекеттің ауыл шаруашылығының тұрақты табысты дамуына ықпал ететінін көрсетеді [9, 10].

Осылайша, Шығыс пен Батыстың барлық дамыған елдерінде индикативті жоспарлау кеңінен қолданылады, ол ұлттық және аймақтық мақсаттарды қалыптастырады, қабылданған ұлттық және аймақтық мақсатты бағдарламаларды жүзеге асыру үшін мемлекет пен мемлекеттік емес экономикалық субъектілердің ресурстарын жұмылдырады.

Дамыған елдерде ауыл шаруашылығы өндірісін мемлекеттік қолдау – бұл ауыл шаруашылығында экономикалық және қаржы саясатын жүргізудің қуатты тетігі.

Саланы мемлекеттік реттеу тетігінде қолданылатын құралдардың алуан түрлілігі ауыл шаруашылығын дамытудың ұлттық ерекшеліктеріне, елдің әлемдік нарықтағы позицияларына және басқа факторларға байланысты болып келеді.

Қорытынды

Дамыған елдерде (ЕО, АҚШ) ауыл шаруашылығын жиынтық қолдауда бюджет қаражатының үлесі жоғары екені анық.

Агроөнеркәсіптік кешенді басқарудың шетелдік тәжірибесін тұтастай бағалай отырып, экономикалық дамыған елдердің көпшілігінің негізгі әлеуеті ауылшаруашылық кәсіпорындарының санында, өндірілген ауылшаруашылық өнімдерінің көлемінде емес, өндірістік процесті қамтамасыз етудің ғылыми-техникалық деңгейінде, басқару жүйесінің тиімділігін арттыру арқылы шектеулі өндірістік ресурстарды ұтымды пайдалану қабілетінде екенін атап өткен жөн. Бұл факторлар, әрине, өндірілетін ауылшаруашылық өнімдерінің сапасын арттыруға ықпал етеді және оны әлемдік нарықта жоғары бәсекеге қабілеттілікпен қамтамасыз етеді.

Қазақстан үшін басқару жүйесін жетілдіру есебінен АӨК-нің жұмыс істеу тиімділігін арттыру мақсатында шетелдің үздік жасалып жатқан барлық онды шараларын қабылдау қажет.

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕКТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Жолмуханова, А. Ж., Мукалиева, М. Н., Койтанова, А. Ж.** Мониторинг государственной поддержки сельхозпроизводителей Германии и Казахстана. Проблемы агрорынка. 2022;1(1):52-60. – <https://doi.org/10.46666/2022-1.2708-9991.05>.
- 2 **Султанова, Г. Т.** Государственная поддержка АПК в зарубежных странах / Г. Т. Султанова // Проблемы агрорынка. – 2017. – № 3. – С. 131-135. – EDN ZWOKXP.
- 3 **Петрова, С. Ю.** Государственное регулирование агропромышленного производства с учетом опыта зарубежных стран / С. Ю. Петрова, О. А. Фролова // Вестник Алтайского государственного аграрного университета. – 2013. – № 4(102). – С. 126-131. – EDN PYAIOD.
- 4 **Емельянов, А.** Финансово-экономическое положение сельского хозяйства: пути оздоровления. / Экономист. – 2006. – No. 8.
- 5 **Кресникова, Н.** Об эффективности аграрного землепользования/ Экономист. – 2010. – No. 1.
- 6 **Кузнецова, Э. Р.** Роль и значение инвестиций в сельскохозяйственном производстве Экономика АПК Предуралья. Научно-практический журнал. – 2007. – No. 6.
- 7 **Лысенко, Е.** Совершенствование форм хозяйствования в аграрном секторе / Экономист. – 2007. – No. 10.
- 8 **Митин, С.** Работа АПК в 2006 г. и формирование агропродовольственной политики / Экономист. – 2007. – No. 4.
- 9 **Мушина, Е.** Оценка эффективности государственной поддержки агропромышленного производства / Экономист. – 2007. – No. 4.
- 10 **Светлаков, А. Г.** Концептуальные подходы в решении вопросов экономической безопасности АПК Пермского края / Охрана труда и деловое общение. – 2007. – No. 2.

REFERENCES

1. **Zholmuhanova, A. Zh., Mukaliev, M. N., Kojtanova, A. Zh.** Monitoring gosudarstvennoj podderzhki sel'hozproizvoditelej Germanii i Kazahstana. Problemy agrorynka [Monitoring of state support for agricultural producers in Germany and Kazakhstan. Problems of the agricultural market]. – 2022. – 1(1). – P. 52–60. – <https://doi.org/10.46666/2022-1.2708-9991.05>

2 **Sultanova, G. T.** Gosudarstvennaya podderzhka APK v zarubezhnyh stranah [State support of agriculture in foreign countries] / G. T. Sultanova // Problemy agrorynka. – 2017. – № 3. – P. 131–135. – EDN ZWOKXP.

3 **Petrova, S. Yu.** Gosudarstvennoe regulirovanie agropromyshlennogo proizvodstva s uchetom opyta zarubezhnyh stran [State regulation of agro-industrial production taking into account the experience of foreign countries] / S. YU. Petrova, O. A. Frolova // Vestnik Altajskogo gosudarstvennogo agrarnogo universiteta. – 2013. – № 4(102). – P. 126–131. – EDN PYAIOD.

4 **Emel'yanov, A.** Finansovo-ekonomicheskoe polozhenie sel'skogo hozyajstva: puti ozdorovleniya [Financial and economic situation of agriculture: ways of recovery] / Ekonomist. – 2006. – No. 8.

5 **Kresnikova, N.** Ob effektivnosti agrarnogo zemlepol'zovaniya [On the efficiency of agricultural land use] / Ekonomist. – 2010. – No. 1.

6 **Kuznecova, E. R.** Rol' i znachenie investitsij v sel'skohozyajstvennom proizvodstve Ekonomika APK Predural'ya. [The role and importance of investments in agricultural production of the Economy of the Ural Region] Nauchno-prakticheskij zhurnal. – 2007. – No. 6.

7 **Lysenko, E.** Sovershenstvovanie form hozyajstvovaniya v agrarnom sektore [Improving the forms of management in the agricultural sector] / Ekonomist. – 2007. – No. 10.

8 **Mitin, S.** Rabota APK v 2006 g. i formirovanie agroproduktivnoy politiki [The work of the agro-industrial complex in 2006 and the formation of agro-food policy] / Ekonomist. – 2007. – No. 4.

9 **Muhina, E.** Ocenka effektivnosti gosudarstvennoj podderzhki agropromyshlennogo proizvodstva [Evaluation of the effectiveness of state support for agro-industrial production] / Ekonomist. – 2007. – No. 4.

10 **Svetlakov, A. G.** Konceptual'nye podhody v reshenii voprosov ekonomicheskoy bezopasnosti APK Permskogo kraja [Conceptual approaches to solving issues of economic security of the agro-industrial complex of the Perm Region] / Ohrana truda i delovoe obshchenie. – 2007. – No. 2.

Материал 16.03.22 баспаға түсті.

**P. A. Esbergen¹, G. H. Aspenov²*

^{1,2}Казахско-русский международный университет,

Республика Казахстан, г. Актобе.

Материал поступил в редакцию 16.03.22.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА

Актуальность исследования определяется тем, что тема агропромышленного комплекса довольно актуальна в это время поскольку сельское хозяйство занимает важное место в жизни любого общества, так как непосредственно здесь производится подавляющая масса продуктов питания, наличие которых считается самым первым условием жизни человека, другими словами основными целями становления агропромышленного комплекса (АПК) на современном этапе финансового изменения страны являются обеспечение устойчивого и эффективного производства, формирование развитых рынков, надежное продовольственное обеспечение населения Казахстана, повышение уровня доходов сельскохозяйственных предприятий, обеспечение сохранения и воспроизводства природных ресурсов, особенно земли.

Казахстан в советское время традиционно был агропромышленной страной. Освоение целинных земель в стране сделало его одним из крупнейших производителей зерна и мяса во Всесоюзном разделении труда. За годы независимости страна прошла сложный путь реформирования всех отраслей агропромышленного комплекса. В целях обеспечения устойчивого развития отраслей АПК, развития национальных конкурентных преимуществ отечественной продукции на постоянной основе изучается зарубежный опыт развития сельского хозяйства, положительные направления которого могут быть адаптированы в Республике Казахстан.

Ключевые слова: государственное регулирование экономики, инструменты регулирования, сельское хозяйство, зарубежный опыт, эффективность.

*R. A. Yesbergen¹, G. N. Asrepov²

^{1,2}Kazakh-Russian International University,
Republic of Kazakhstan, Aktobe.

Material received on 16.03.22.

FOREIGN EXPERIENCE OF AGRICULTURAL DEVELOPMENT

The relevance of the research is determined by the fact that the topic of the agro-industrial complex is quite relevant at this time, since agriculture occupies an important place in the life of any society, since the overwhelming mass of food products is produced here, the presence of which is considered the very first condition of human life, in other words, the main goals of the formation of the agro-industrial complex (AIC) at the present stage of financial change the countries are to ensure sustainable and efficient production, the formation of developed markets, reliable food supply to the population of Kazakhstan, increasing the income level of agricultural enterprises, ensuring the conservation and reproduction of natural resources, especially land.

Kazakhstan in Soviet times was traditionally an agro-industrial country. The development of virgin lands in the country has made it one of the largest producers of grain and meat in the All-Union Division of Labor. Over the years of independence, the country has gone through a difficult path of reforming all branches of the agro-industrial complex. In order to ensure the sustainable development of agricultural industries, the development of national competitive advantages of domestic products, foreign experience in the development of agriculture is constantly being studied, the positive directions of which can be adapted in the Republic of Kazakhstan.

Keywords: state regulation of the economy, regulatory instruments, agriculture, foreign experience, efficiency.

Теруге 16.03.2022 ж. жіберілді. Басуға 31.03.2022 ж. қол қойылды.

Электронды баспа

1,20 Мб RAM

Шартты баспа табағы 7,65

Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.

Компьютерде беттеген З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Тапсырыс № 3940

Сдано в набор 16.03.2022 г. Подписано в печать 31.03.2022 г.

Электронное издание

1,20 Мб RAM

Усл.п.л. 7,65. Тираж 300 экз. Цена договорная.

Компьютерная верстка З. С. Исакова

Корректор: А. Р. Омарова

Заказ № 3940

«Toraighyrov University» баспасынан басылып шығарылған

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«Toraighyrov University» баспасы

Торайғыров университеті

140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

8 (7182) 67-36-69

e-mail: kereku@tou.edu.kz

www.vestnik.tou.edu.kz